

УДК 159.922.800:37

К. Олександренко, д-р психол. наук, проф.
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького,
Хмельницький

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Стаття присвячена аналізу психолого-педагогічних умов розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця. Основними факторами розвитку професійної комунікативної діяльності є: організаційно-педагогічні, змістовні, технологічні, психолого-педагогічні. До складу психолого-педагогічної системи входить п'ять структурних компонентів: мета, зміст, засоби психолого-педагогічної комунікації, викладач, майбутні фахівці.

Ключові слова: комунікативна діяльність, компетенція, проблемно-комунікативний.

Постановка проблеми. Побудова системи розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця вимагає розробки відповідного наукового забезпечення. Аналіз розвитку професійної комунікативної діяльності – це комплексне питання, що перебуває на стику психології, соціології, соціальної психології, психології праці, педагогіки та інших наук. Вибудовуючи психолого-педагогічну систему знання про професійну комунікативну діяльність, необхідно пам'ятати, що ця система, маючи на меті оптимізацію досліджуваного феномена, у свою чергу, органічно виростає із системи природничих і соціогуманітарних знань, інтегруючи їх у вищому синтезі.

Виходячи з психологічного підходу, при розгляді розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця нас, у першу чергу, будуть цікавити детермінанти розвитку професіонала, професіоналізму особистості, продуктивного індивідуально-професійного розвитку, а також умови і фактори, що забезпечують цей процес. Психолого-педагогічну систему розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця було сформовано автором у процесі дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми розглядаємо процес навчання іноземної мови як систему, що являє собою єдність безлічі взаємозалежних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання підростаючого покоління та дорослих людей. Розвиток професійної комунікативної діяльності здійснюється через професійні навички та вміння, які формуються в процесі оволодіння предметом [1, 2]. Все це в комплексі сприяє саморозвитку і самовдосконаленню особистості.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні умови розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця.

Викладення основного матеріалу дослідження. Усі фактори розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця можна об'єднати в такі групи:

➤ організаційно-педагогічні (навчальний план факультету, складання розкладу, вироблення критеріїв оцінки рівня компетентності, матеріальне і технічне оснащення занять);

➤ змістовні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей);

➤ технологічні (контрольно-оцінні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, що входять до комунікативної діяльності, використання інноваційних технологій);

➤ психолого-педагогічні (формування цілей, здійснення діагностики розвитку студентів, система мотивації, визначення критеріїв оцінки компетентності, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття, залучення студентів до співуправління).

Основним завданням викладача іноземної мови у ВНЗ з розвитку професійної комунікативної діяльності є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких:

➤ майбутній фахівець може повною мірою розкритися як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності, здатий зайняти активну особистісну позицію;

➤ можливим є формування у студентів внутрішньої мотивації для досягнення високих показників розвитку професійної комунікативної діяльності;

➤ використовуються методи, форми і засоби навчання, спрямовані на розвиток у майбутніх фахівців професійно значимих якостей;

➤ організується спеціальне управління пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців із метою досягнення ними високих показників при вивченні іноземної мови як на планових навчальних заняттях, так і в період самостійної підготовки.

Необхідною умовою розвитку оптимального рівня професійної комунікативної діяльності є сама особистість майбутнього фахівця: його особистісний і професійний ресурс, а також спеціальні знання та вміння, необхідні для подальшої діяльності. Мета психолого-педагогічної системи розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця полягає у задоволенні потреб суспільства у високопрофесійних фахівцях, які володіють високим рівнем іноземної комунікативної компетентності та особистісно-професійних якостей. Для досягнення цієї мети необхідними є постановка і вирішення наступних завдань:

➤ розвиток іноземних умінь майбутнього фахівця, технологічних здібностей, особистісного і професійного ресурсу на базі індивідуально-психологічних особливостей, потенційних можливостей та адаптаційних здібностей;

➤ розвиток потреби і мотивації до самостійного засвоєння і використання всіх компонентів іноземної комунікативної компетентності.

Розвиток професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця є найважливішим завданням при навчанні іноземної мови у ВНЗ, виходячи з моделі розвитку іноземної комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Вона складається з трьох елементів. Метою організаційно-мотиваційного елемента є одержання нової інформації про можливі сфери застосування іноземної мови, діагностика потреб і інтересів, вироблення позитивної мотивації до вивчення іноземної мови з метою підвищення пізнавальної активності в роботі з навчальним матеріалом.

Підготовка майбутніх фахівців до розвитку комунікативних якостей реалізується за дотримання таких умов:

1. Спрямованість досліджуваних навчальних матеріалів з наукової літератури іноземною мовою на комунікацію як на одну із головних пізнавальних цінностей.

2. Організація активності майбутніх фахівців при обговоренні проблем майбутньої професійної діяльності.

3. Спонування до моделювання активного спілкування на заняттях з іноземної мови.

4. Організація науково-дослідної роботи з проблем професійної діяльності іноземною мовою в рамках контекстного підходу.

Другий елемент – **інформаційно-процесуальний**. Він забезпечує оволодіння професійно значимою інформацією відповідно до програми для студентів-міжнародників іноземною мовою при аудиторній і позааудиторній роботі, удосконалення навичок міжкультурної комунікації при вирішенні проблем і моделюванні іншомовного, у тому числі і професійного, спілкування. Інформаційний елемент – вивчення професійно-значимої інформації відповідно до програми для студентів-фахівців з міжнародних відносин іноземною мовою при аудиторній і позааудиторній роботі, подальше підвищення рівня пізнавальної активності, удосконалення навичок професійної комунікації при вирішенні проблем і моделюванні професійного спілкування на основі особистісно-діяльнісного і психолого-педагогічного підходів.

Знання про досвід комунікативної діяльності актуалізує комунікативну поведінку фахівців:

1. Знання ролі і місця комунікативних якостей у структурі професійної компетентності фахівця.
2. Знання сутності та основних елементів професійної іншомовної комунікативної діяльності.
3. Знання закономірностей розвитку іншомовних професійних комунікативних якостей фахівця.
4. Знання алгоритмів поведінки в ситуаціях професійного спілкування.
5. Знання засобів, форм, прийомів передачі інформації в процесі професійного спілкування.
6. Знання різних видів комунікативної діяльності фахівця. Інформаційно-процесуальний елемент реалізується за допомогою вивчення іноземної мови на матеріалі наукової літератури.
7. Комунікативні знання реалізуються за допомогою оволодіння комунікативною технікою і технологією професійного спілкування.

Процесуальний елемент розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності складається з

іншомовної компетенції (читання, письмо, говоріння, слухання), професійної компетенції (загальнонаукові знання, знання про професійну етику і спілкування тощо), професійно-значимих якостей майбутніх фахівців у процесі моделювання професійної діяльності з виходом на концепт вторинної мовної особистості.

Критеріально-результативний елемент забезпечує самооцінку майбутніми фахівцями розвитку іншомовних компетенцій і компонентів іншомовної комунікативної компетентності; мотивів розвитку мовної культури; факторів навчальної успішності; розвитку індивідуально-професійних якостей, а також оцінку викладачами результатів розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців відповідно до визначених рівнів її розвитку. Критеріально-результативний елемент охоплює весь процес навчання у ВНЗ і містить у собі чітко окреслене інформаційне та оцінне поле. Основою його є контроль на всіх ключових етапах навчання (I, III, V, VII семестр – залік, II, IV, VI, VIII – іспит), які містять у собі самооцінку студентами розвитку своїх комунікативних умінь; мотивів вивчення іноземної мови; факторів навчальної успішності; розвитку професійно значимих якостей, а також оцінку викладача; результатів навчання іноземної мови відповідно до рівнів пізнавальної активності і комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

У результаті діяльності викладача і майбутніх фахівців структурні елементи вступають у складну взаємодію, створюючи функціональні елементи системи розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця. Взаємозв'язок структурних елементів, які становлять основу психолого-педагогічної системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця, подано на рис. 1.

Організаційно-мотиваційний елемент	Інформаційно-процесуальний елемент	Критеріально-результативний елемент
Система цінностей (спілкування, пізнання, мотиви, установки)	Професійна спрямованість особистості: мотиви, цінності, орієнтири, потреби	Поетапний контроль рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця: аналіз, корекція підбиття підсумків.
Оволодіння комунікативними навичками іншомовного спілкування	Лінгвістична компетентність	Поетапний контроль рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця: аналіз, корекція підбиття підсумків.
Психолого-педагогічні умови розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця	Професійна компетентність	Поетапний контроль рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця: аналіз, корекція підбиття підсумків.

Рис. 1. Структурні елементи системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця

Відповідно до цілей навчання іноземної мови на першому рівні було створено модель комунікативних проблем, розроблено проблемні завдання і ділові ігри, підібрано текстовий матеріал. Результатом роботи з відбору матеріалу стали методичні розробки з розвитку професійної комунікативної діяльності студентів англійською мовою, курс "Іноземна мова спеціальності", а також елективний курс англійською мовою "Професійна комунікація". Курс навчання іноземної мови починається із проведення тестування. Його діагностичні функції дозволяють визначити рівень володіння іноземною мовою на момент вступу до ВНЗ. На підставі отриманих результатів ставляться цілі, визначається зміст навчання, планується кінцевий результат. Порівнюючи результати співбесіди на початку курсу навчання зі шкільною оцінкою і виконуючи на початку навчання спеціальний тест із самооцінки комунікативних умінь, майбутній фахівець оцінює реальний рівень комунікативних умінь з іноземної мови і свої можливості в майбутньому.

Розподіл груп на більш і менш сильні у мовному відношенні навчальні підгрупи (за результатами тестування) сприяє виникненню нових потреб і мотивів. Наприкінці кожного тематичного циклу проводиться поетапний контроль у вигляді усного заліку при вирішенні комунікативних проблем у формі діалогу, полілогу, тесту, на основі прочитаної наукової статті. Будучи об'єктивним засобом контролю, заліки управляють навчанням, показуючи, як і наскільки засвоено матеріал циклу, семестру, курсу. Наприкінці кожного семестру студентами виконується тест із самооцінки рівня комунікативних умінь і навичок. Поетапний контроль дозволяє викладачеві і майбутньому фахівцеві бачити свої реальні досягнення і намітити перспективи для саморозвитку. Підсумковий контроль у вигляді іспиту пропонується наприкінці курсу навчання. Усні заліки за фахом, які відбуваються у кожному циклі, формують репродуктивні вміння і є основою розвитку професійної комунікативної діяльності.

Психолого-педагогічна система розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця передбачає п'ять структурних компонентів: мета; зміст (навчальної інформації); засоби психолого-педагогічної комунікації (методи, прийоми, засоби навчання, організаційні форми); викладач; майбутні фахівці. Метою навчання у базовому курсі є розвиток професійної комунікативної діяльності студента. До змісту навчання ми відносимо наукову літературу за фахом, ігрові ситуації, проблемні завдання і рольові ігри, у межах яких формується професійна комунікативна компетентність фахівця. Наступний компонент системи – засоби комунікації – реалізується за допомогою використання нових методів, прийомів і засобів навчання та контролю у вигляді підручників, аудіовізуальних посібників і комп'ютерних програм відповідно до конкретних цілей і змісту кожного практичного заняття. Організація навчання і контролю здійснюється за допомогою системи усних заліків з елементами моделювання проблемних ситуацій, що утворюють цілісну систему управління навчанням іноземної мови на основі інтегративного і проблемного підходів.

В основу навчання майбутнього фахівця іноземної мови покладено проблемно-комунікативний, професійно-орієнтований, особистісно-діяльнісний, організаційно-мотиваційний, критеріально-результативний і управлінський принципи. Проблемно-комунікативний підхід до вивчення іноземної комунікативної діяльності дозволяє визначити критерії, умови і способи ефективності протікання комунікативної діяльності в умовах передачі інформації з каналу зворотного зв'язку, цінності інформації. Особистісно-діяльнісний підхід ми розглядаємо як єдність особистісного і діяльнісного компонентів на основі "Я-концепції". В особистісному компоненті ми припускаємо, що в центрі навчання перебуває сам майбутній фахівець – його мотиви, цілі, майбутня професійна діяльність. У діяльнісному компоненті – творче моделювання своєї діяльності (слухання, читання, письмо, говоріння) іноземною мовою: моделювання спілкування при вирішенні наукових комунікативно-пізнавальних проблем з огляду на свою майбутню спеціалізацію при одержанні нової наукової інформації із зарубіжних джерел, що є одним з основних мотивів до вивчення іноземної мови у немовному середовищі.

Сутність психолого-педагогічної системи розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця полягає в тому, що в процесі навчальних занять студент, спираючись на набуті знання, самостійно вирішує іноземні проблемно-комунікативні завдання.

Організаційно-мотиваційний принцип – це цілеформування, установа на цінності вивчення іноземної мо-

ви, формування пізнавальної активності особистості, формування пізнавальних і професійних потреб і мотивів на пропедевтичному рівні. Критеріально-результативна діяльність пов'язана зі стимулюванням активності учасників освітнього процесу. Зворотний зв'язок в управлінні психолого-педагогічним процесом пов'язаний з її змістом (контрольовані характеристики), виходячи із цілей управління, з визначенням частоти зворотного зв'язку.

Взаємодія у психолого-педагогічному процесі розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця здійснюється на основі управлінського підходу. Викладача іноземної мови ми розглядаємо як суб'єкта рівнопартнерського співробітництва і фасилітатора діяльності майбутніх фахівців. Саме викладач створює умови для творчої діяльності студента, надаючи йому максимум самостійності.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень. Отже, запропонована нами психолого-педагогічна система розвитку професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця на основі особистісно-діяльнісного підходу має:

- цілісність та охоплює весь курс навчання іноземної мови майбутнього фахівця і розвитку його професійної комунікативної діяльності;
- певні цілі і відповідний зміст, певні психолого-педагогічні методи, засоби і способи навчання і контролю;
- об'єктивний "інструмент" діагностування і виявлення комунікативних умінь і рівня пізнавальної активності в навчально-пізнавальній діяльності у вигляді контролюючих тестів і підсумкових заліків;
- ефективні засоби активізації іноземної професійної комунікативної діяльності: проблемно-комунікативні завдання, ігрові навчальні ситуації, що сприяють активному запам'ятовуванню, формуванню орієнтовної основи дій, розвитку самооцінки і пізнавальної активності майбутнього фахівця, професійного спілкування (слухати, швидко думати та адекватно реагувати на питання колег, партнера). Під час моделювання професійного спілкування жоден з учасників не може відмовчатися;
- проблемно-комунікативний підхід у навчанні іноземної мови орієнтується на свідоме оволодіння іноземною професійною комунікацією.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / Абульханова-Славская К.А. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. Анцыферова Л.И. Личность в динамике: некоторые итоги исследования / Л.И. Анцыферова // Психологический журнал. – 1992. – Т.13. – №5. – С. 12-25.

Надійшла до редколегії 07.07.15

К. Олександренко, д-р психол. наук, проф.

Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Б. Хмельницкого, Хмельницкий

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ ПО СОЗДАНИЮ ПСИХОЛОГИЧЕСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ РАЗВИТИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Статья посвящена анализу психолого-педагогических условий развития профессиональной коммуникативной деятельности будущего специалиста. Основными факторами развития профессиональной коммуникативной деятельности являются: организационно-педагогические, содержательные, технологические, психолого-педагогические. В состав психолого-педагогической системы входит пять структурных компонентов: цель, содержание, средства психолого-педагогической коммуникации, преподаватель, будущие специалисты.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, компетенция, проблемно-коммуникативный.

K. Oleksandrenko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor

Bogdan Khmelniyskiy National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelniyskiy

THE MAIN APPROACHES TO CREATE A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SYSTEM FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

The article discusses the analysis of psychological and pedagogical conditions of development of professional communicative activity of a future specialist. The main factors of development of professional communicative activities are the following: organisational and pedagogical, informative, technological, psychological and pedagogical. The psycho-pedagogical system is composed of five structural components: goal, content, means of psychological and pedagogical communication, teacher, future specialists.

Keywords: communication activity, competence, communication and problematic.